

Ivo Šlosarčík

Ústavní text v unijním kontextu

Europeizace
ústavního režimu
České republiky

Ústavní text v unijním kontextu

Europeizace ústavního režimu
České republiky

Ivo Šlosarčík

Recenzenti:

doc. JUDr. PhDr. Marek Antoš, Ph.D., LL.M.

doc. JUDr. PhDr. Robert Zbíral, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2024

Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova, 2024

© Ivo Šlosarčík, 2024

Publikace vznikla s podporou Jean Monnet projektu EGO CE -
Evolution of Governance in Post/Constitutional Europe.

ISBN 978-80-246-5841-4

ISBN 978-80-246-5852-0 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

1. Ústava, stát a evropská integrace	7
2. Hranice a státní území	24
2.1 Hranice v unijním a mezinárodním právu	24
2.1.1 Evropská integrace a státní území unijních zemí	24
2.1.2 Mořské prostory, mořské hranice a evropská integrace	36
2.1.3 Státní hranice a schengenská spolupráce	38
2.2 Státní území a hranice v českém ústavním právu	39
2.3 Europeizace českých státních hranic a území	40
3. Občanství	44
3.1 Občanství v mezinárodním, ústavním a unijním právu	44
3.1.1 Občanství jako institut mezinárodního a ústavního práva	44
3.1.2 Občanství Evropské unie	46
3.2 Český a československý režim pro státní občanství	53
3.3 Europeizace občanství v České republice	56
4. Referendum	64
4.1 Referenda a evropská integrace	64
4.2 Referendum v ústavním režimu České republiky	71
4.3 Unijní dimenze referenda v ČR	74
5. Vláda, ministerstva, státní správa	81
5.1 Vliv EU na vlády a ministerstva unijních zemí	81
5.2 Ústavní a legislativní rámec pro fungování vlády a ministerstev v České republice	88
5.3 Europeizace vlády, ministerstev a státní správy v ČR	91
5.3.1 Europeizace vlády	91
5.3.2 Česká ministerstva a evropská integrace	100
5.3.3 Úřednický aparát státní správy a evropská integrace	103
6. Prezident republiky	106
6.1 Hlavy států a evropská integrace	106
6.2 Prezident v ústavním pořádku České republiky	113
6.3 Europeizace ústavní role prezidenta České republiky	120

7. Parlament	132
7.1 Parlament jako instituce oslabená evropskou integrací	132
7.2 Ústavní rámec fungování Parlamentu České republiky	136
7.3 Parlament České republiky a evropská integrace	138
8. Soudní moc	148
8.1 Europeizace soudnictví a její limity	148
8.2 Institut předběžné otázky	150
8.2.1 Role předběžné otázky v designu evropské integrace a v ústavním pořádku unijních států	150
8.2.2 Předběžné otázky a český ústavní pořádek	155
8.3 Soudy jako bariéra evropské integrace	162
8.3.1 Vrcholné vnitrostátní soudy jako euroskeptičti aktéři?	162
8.3.2 Soudy jako bariéra před excesy evropské integrace v České republice	166
8.4 Soudnictví jako prvek právního státu v EU	170
8.5 Exkurz: Vztahy České republiky se SDEU	181
9. Ústavní dimenze ekonomického vládnutí	186
9.1 Ekonomické vládnutí a Evropská unie	186
9.1.1 Evropská integrace a vznik eurozóny	186
9.1.2 Krize veřejných rozpočtů unijních států v roce 2010 a bezprostřední unijní reakce	188
9.1.3 EU a stabilita veřejných rozpočtů unijních států	194
9.1.4 Covidová krize jako cesta k transferové unii	197
9.2 Ústavní dimenze ekonomického vládnutí v České republice	200
9.3 Europeizace ústavního rámce ekonomického vládnutí v České republice	202
10. Diplomacie a mezinárodní společenství	208
10.1 Mezinárodní právo a evropská integrace	208
10.1.1 EU a mezinárodní smlouvy	208
10.1.2 Diplomatický aparát Evropské unie	214
10.1.3 Europeizace diplomatických struktur unijních států	219
10.2 Český ústavní rámec pro mezinárodní právo a diplomatické vztahy	222
10.3 Evropská unie, mezinárodní právo a diplomacie v České republice	228
Závěr: Český ústavní režim v unijním kontextu	236
Summary	240
Seznam zkratk	243
Seznam literatury	246
Rejstřík	261

1. Ústava, stát a evropská integrace

Tato kniha se pokouší odpovědět na otázku, jak členství v Evropské unii změnilo ústavní režim České republiky. Předmět jejího zájmu je tedy širší a má vágnější hranice, než je ústavní pořádek definovaný ve čl. 112 Ústavy České republiky.¹ Kromě změn ústavního textu se kniha snaží podchytit rovněž výkladovou judikaturu, právní předpisy doladující ústavní text, formující se ústavní zvyklosti,² neformální politickou praxi i europeizaci vnitřních struktur českých ústavních institucí. Spíše než o pouhou analýzu europeizace ústavního pořádku se tak kniha snaží o zmapování europeizované živé ústavy (Blahoš – Balaš – Klíma 1998: 51–52) českého státu, zahrnující nejen přesun pravomocí na unijní úroveň a participaci českých ústavních orgánů na činnosti unijních institucí, ale také změnu kontextu fungování českých ústavních orgánů a institucí zdánlivě evropskou integrací nedotčených. Neméně důležitým cílem knihy je rovněž identifikace těch prvků českého ústavního režimu, které

1 Podle článku 112 Ústavy tvoří ústavní pořádek České republiky „Ústava (České republiky), Listina základních práv a svobod, ústavní zákony přijaté podle ... Ústavy (České republiky) a ústavní zákony Národního shromáždění Československé republiky, Federálního shromáždění Československé socialistické republiky a České národní rady upravující státní hranice České republiky a ústavní zákony České národní rady přijaté po 6. červnu 1992“. Od tohoto data již byla přijata dvacítká ústavních zákonů pokrývajících agendu od bezpečnostní politiky přes změnu způsobu volby prezidenta republiky, mezinárodní spolupráci a evropskou integraci, ústavní rámec trestního práva až po změny státních hranic nebo ústavní garanci obrany se zbraní. V jednom případě byla část ústavního textu (*ad hoc* zkrácení volebního období PS PČR ústavním zákonem č. 195/2009 Sb.) zrušena Ústavním soudem České republiky (Nález Ústavního soudu ze dne 10. září 2009, Pl. ÚS 27/09, Melčák).

2 Pro uznání ústavních zvyklostí jako pramene českého ústavního práva srov. rozhodnutí Ústavního soudu Pl. 33/97 ze dne 17. prosince 1997 („... pramenem práva obecně, jakož i pramenem práva ústavního, a to i v systému psaného práva, jsou rovněž základní právní principy a zvyklosti...“).

zůstaly vůči europeizaci imunní, stejně jako snaha o vysvětlení, zda tato omezenost europeizace vychází primárně ze strukturálních omezení začleněných přímo do unijního integračního projektu, anebo je důsledkem odporu ústavních orgánů nebo jiných prvků českého ústavního režimu vůči europeizačnímu tlaku.

Europeizace coby proces transformující domácí politické instituce a procesy (Dančák – Fiala – Hloušek 2005: 11) je proto klíčový pojem, se kterým tato kniha pracuje. Komplexnost předmětu zkoumání (ústavní režim České republiky) pak vede k tomu, že se práce nesoustřeďuje na jeden z teoretických rámců europeizace, ale pokouší se podchytit jak sestupnou europeizaci (ústavní režim adaptující se na požadavky evropské integrace), vzestupnou europeizaci (ústavní aktéři využívající evropské integrace k posílení vlastního vlivu), tak i europeizaci spočívající v posílené komunikaci, inspiraci a soutěžení mezi národními ústavními režimy (Exadaktylos – Graziano – Vink 2020: 48–55, Bulmer 2008: 46–57). Tyto odlišné, ale většinou navzájem provázané formy europeizace nejsou v jednotlivých kapitolách knihy akcentovány pokaždé stejnou měrou, ale přítomné jsou téměř vždy.

Nejviditelnější formu europeizace ústavního režimu členského státu Evropské unie představuje nepřekvapivě výslovná změna ústavního textu unijní země. V unijních zemích přitom neměla podoba „evropských“ či „unijních“ ústavních novel jednotnou podobu. Ke změnám ústavních textů docházelo někdy před vstupem nebo krátce po vstupu do ES/EU, obvykle s cílem předejít sporům o ústavní konformitu působení unijního či komunitárního práva. Jindy byly ústavy novelizovány až po několika letech unijního členství, obvykle v reakci na změny unijních zřizovacích nebo s evropskou integrací souvisejících smluv,³ anebo v souvislosti s ústavně politickou krizí spojenou s evropskou integrací. Polsko např. až v roce 2006 upravilo svou ústavu po rozhodnutí svého Ústavního tribunálu, který prohlásil za protiústavní předávání polských občanů k trestnímu stíhání na základě eurozatykače (Łazowski 2005). Dokonce i v pozdějších fázích evropské integrace některé státy vstoupily do EU bez předběžných změn svého ústavního textu (Griller – Papadopolou

3 Např. Irská republika novelizovala svou ústavu nejen před ratifikací Jednotného evropského aktu, Maastrichtské smlouvy, Amsterdamské smlouvy, Niceské smlouvy a Lisabonské smlouvy, ale rovněž před ratifikací Fiskálního paktu, který není mezinárodní smlouvou uzavřenou podle čl. 48 SEU.

2022: 804) a několik unijních zemí (včetně České republiky) dokonce existenci EU ve svých ústavních textech nezmiňuje ani v současnosti (Albi 2010: 70). Po několik desetiletí byla například participace Francouzské republiky v evropském integračním procesu založena pouze na ústavních klauzulích pro mezinárodní smlouvy a obecné otevřenosti francouzského právního pořádku jejich působení, i když toto mlčení ústavního textu způsobovalo kontroverze v akademické debatě i soudní praxi (Plötner 2000: 42–75, Alter 2001: 173–181) – k „euronovele“ francouzské ústavy došlo až v souvislosti s ratifikací Maastrichtské smlouvy. Zvláštní formu ústavního zakotvení svého členství v EU mělo před brexitem pochopitelně rovněž Spojené království coby země bez formalizovaných ústavních zákonů a opírající se o zásadu suverenity westminsterského parlamentu (Craig 2000: 195).

I při výslovné zmnince o evropské integraci se relevantní ústavní texty jednotlivých zemí mezi sebou výrazně liší. Často se zde objevují obecné klauzule o převodu pravomocí na EU nebo mezinárodní organizace, někdy (jako v případě Irské republiky) doplněné výčtem unijních smluv, jejichž ratifikaci ústava unijního státu výslovně povoluje (Šlosarčík 2007: 197). Méně obvyklá bývá v ústavním textu zmínka o principech supremacie a přímého účinku unijního práva, o právech unijních občanů, spolupráci s ostatními státy EU v trestních věcech, zapojení státu do eurozóny nebo o řešení institucionálních otázek spojených s evropskou integrací, jako je role domácího parlamentu v rozhodování o unijních záležitostech nebo výslovná zmínka o právu finského premiéra účastnit se Evropské rady (Albi 2010: 77–95).

Některé ústavní euronovely stanovily rovněž kritéria chování očekávaného od unijních institucí (Griller – Papadopoulou 2022: 808), jako když první odstavec „evropského“ článku Základního zákona prohlašuje, že SRN bude na evropském integračním projektu participovat za podmínky, že EU bude „oddána demokratickým, sociálním a federálním principům, respektu k právnímu státu a principu subsidiarity a bude garantovat úroveň ochrany základních práv srovnatelnou s ochranou poskytovanou Základním zákonem“. Zcela zvláštní formulaci pak obsahuje ukrajinská ústava, která od roku 2019 (tj. ještě před uznáním Ukrajiny za kandidátský stát EU) deklaruje dosažení plného členství v EU za strategický cíl státní politiky a svůj parlament, prezidenta a vládu pověřuje činit kroky k jeho naplnění. Příklady ústavních textů výslovně odkazujících na evropskou integraci v ústavách některých zemí poskytuje tabulka 1.

Tabulka 1 „Unijní“ klauzule v ústavních textech vybraných států EU

Stát	„Evropské články“	Rok(y) změn(y)	Obsah
Finsko	1, 14, 28, 50, 66, 93–97	1999, 2011	Deklarováno finské členství v EU Volební právo do EP a v obecních volbách Vztah mezi mandátem poslance a europoslance Právo premiéra zastupovat Finsko na Evropské radě Role vlády a parlamentu v unijní agendě
Francie	88.1–88.7	1992, 1999, 2003, 2005 a 2008	Sdílení pravomocí v EU Respektování evropského zatýkacího rozkazu Účast občanů EU v místních volbách Použití referenda při rozšiřování EU Účast francouzského parlamentu na rozhodování o evropské integraci
Irsko	29.4.3–29.4.10	1972, 1987, 1992, 1998, 2002, 2009, 2012	Výslovné zmocnění ratifikovat Smlouvu o přistoupení (Irské republiky), Jednotný Evropský akt, Maastrichtskou smlouvu, Amsterdamskou smlouvu, Niceskou smlouvu, Lisabonskou smlouvu a Fiskální pakt Ústavní konformita irské legislativy vynucené členstvím v EU Omezení irské participace na evropské obranné politice
Maďarsko	2/A (stará ústava), E, XXIII, XXVIII (nová ústava)	2003, 2007, 2011	Sdílení výkonu ústavních pravomocí s unijními státy Závazný charakter unijního práva Volební právo unijních občanů v místních volbách Europeizace principu legality v trestních věcech
Polsko	55, 90.1	1997, 2006	Přenos pravomocí na mezinárodní organizaci nebo instituci Předávání polských občanů na základě evropského zatýkacího rozkazu

Stát	„Evropské články“	Rok(y) změn(y)	Obsah
Slovensko	7, 77, 120, 129	1992, 2001	Přenos pravomocí na EU Přednost unijního práva před zákony Zvláštní forma nařízení vlády implementující unijní právo Nekompatibilita funkce poslance slovenského parlamentu a poslance EP Přezkum ústavnosti voleb do EP
SRN	16, 16a, 23, 24, 28	1992, 2000, 2006	Možnost předání německého občana na základě eurozatykače Ústavní konformita členství SRN v EU Charakteristika EU nutná pro ústavní konformitu německého členství Účast spolkových zemí na rozhodování o evropské integraci Účast občanů EU v místních volbách

Zdroj: Leonard Besselink – Monica Claes – Šejla Imamovic – Herman Reestman. *National Constitutional Avenues for further EU Integrations*. Brusel: European Parliament 2014, s. 263–273. Upravil autor.

Také v České republice byla již v roce 2001 přijata novela ústavy otevírající český právní pořádek působení mezinárodního i unijního práva,⁴ na kterou navázal ústavní zákon o referendu o vstupu do EU.⁵ Obvyklé označení této změny ústavního textu jako „euronovely“ ústavy může být nicméně matoucí, protože text ústavního zákona přijatého v roce 2001 Evropskou unií nebo evropskou integraci výslovně nezmiňuje – přesto tato kniha bude pojem *euronovela* používat. Místo explicitního odkazu na evropský integrační projekt byl český ústavní pořádek doplněn o klauzuli o respektování mezinárodních závazků českého státu, o garanci přednosti některých (prezidentských) mezinárodních smluv před českými zákony, o ústavní mechanismus přenosu pravomocí na

4 Ústavní zákon č. 395/2001 Sb. ze dne 18. října 2001, kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

5 Ústavní zákon ze dne 14. listopadu 2002 o referendu o přistoupení České republiky k Evropské unii a o změně ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

mezinárodní instituci nebo organizaci,⁶ stejně jako o rámcovou úpravu parlamentní kontroly činnosti České republiky v takových organizacích (Sládeček – Mikule – Suchánek – Syllová 2016: 75–104). Euronovela rovněž rozšířila pravomoci Ústavního soudu ČR o předběžnou kontrolu ústavnosti mezinárodních smluv, které Česká republika podepsala, ale dosud nedokončila jejich ratifikaci (Rychetský – Langášek – Herc – Mlsna 2015: 898–904). Euronovela také nově vymezila mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci je třeba parlamentní souhlas, a rozšířila ústavní klauzuli o zveřejňování zákonů rovněž na mezinárodní smlouvy (Sládeček – Mikule – Suchánek – Syllová 2016: 529–531). Text klíčových klauzulí euronovely obsahuje tabulka 2.

Z hlediska českého ústavního režimu je rovněž zajímavé, co ústavní text ani po vstupu ČR do EU neobsahuje. Není zde zmínka o očekávaných nebo vyžadovaných vlastnostech mezinárodní organizace nebo instituce, na kterou mohou být pravomoci českého státu přeneseny. Do schválené verze článku 10a Ústavy se nedostal ani původní vládní záměr výslovně ošetřit ústavní konformitu principu přednosti a přímého účinku unijního práva (Bobek – Bříza – Hubková 2022: 118). Ústavní text výslovně nezmiňuje působení unijních právních aktů (směrnic, nařízení, rozhodnutí, předlisabonských rámcových rozhodnutí) na české území, jejich zveřejňování nebo jazykový režim. Ústavní text rovněž mlčí o institucionálním zajištění českého členství v EU na vnitrostátní nebo unijní úrovni, stejně jako o ústavním řešení případných kolizí unijního práva se „super-rigidními“ ústavními klauzulemi zakazujícími změnu podstatných záležitostí demokratického státu (čl. 9 odst. 2 Ústavy), anebo ohrožení či odstranění základů demokratického státu skrze výklad právních norem (čl. 9 odst. 3 Ústavy).

Ústava rovněž výslovně neřeší vztah mezi kategoriemi mezinárodních smluv podle ústavních článků 10 a 10a. Formulace čl. 87 odst. 2 Ústavy, podle kterého „Ústavní soud ... rozhoduje o souladu mezinárodní smlouvy podle čl. 10a a čl. 49⁷ s ústavním pořádkem...“, může

6 Rozlišování mezi přenosem na mezinárodní organizaci nebo instituci v ústavním textu je dnes pravděpodobně již obsoletní. V době přijetí euronovely šlo spíše o preventivní obranu před námitkou, že právní subjektivita Evropské unie (na rozdíl od ES) nebyla v předlisabonském období vždy akceptována; proto se v euronovele objevila zmínka o možnosti přenosu přímo na mezinárodní instituci (Sládeček – Mikule – Suchánek – Syllová 2016: 136).

7 Článek 49 Ústavy vymezuje druhy mezinárodních smluv, které ke své ratifikaci potřebují souhlas Parlamentu České republiky, resp. obou jeho komor.

Tabulka 2 Klíčové prvky textu euronovely Ústavy ČR z roku 2001

Čl. 1 odst. 2	Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.
Čl. 10	Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament ČR souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.
Čl. 10a odst. 1–2	Mezinárodní smlouvou mohou být některé pravomoci orgánů České republiky přeneseny na mezinárodní organizaci nebo instituci. K ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v odstavci 1 je třeba souhlasu Parlamentu, nestanoví-li ústavní zákon, že k ratifikaci je třeba souhlasu daného v referendu.
Čl. 10b odst. 1–3	Vláda pravidelně a předem informuje Parlament o otázkách souvisejících se závazky vyplývajících z členství České republiky v mezinárodní organizaci nebo instituci uvedené v čl. 10a. Komory Parlamentu se vyjadřují k připravovaným rozhodnutím takové mezinárodní organizace nebo instituce způsobem, který stanoví jejich jednací řády. Zákon o zásadách jednání a styku obou komor mezi sebou, jakož i navenek, může svěčit výkon působnosti komor podle odst. 2 společnému orgánu komor.
Čl. 39 odst. 4	K přijetí ústavního zákona a souhlasu k ratifikaci mezinárodní smlouvy uvedené v čl. 10a odst. 1 je třeba souhlasu třípětinové většiny všech poslanců a třípětinové většiny přítomných senátorů.
Čl. 52 odst. 2	Způsob vyhlášení zákona a mezinárodní smlouvy stanoví zákon.
Čl. 87 odst. 2	Ústavní soud dále rozhoduje o souladu mezinárodní smlouvy podle čl. 10a a čl. 49 s ústavním pořádkem, a to před její ratifikací. Do rozhodnutí Ústavního soudu nemůže být smlouva ratifikována.
Čl. 89 odst. 4	Rozhodnutí Ústavního soudu, kterým byl podle čl. 87 odst. 2 vysloven nesoulad mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem, brání ratifikaci smlouvy do doby, než bude nesoulad odstraněn.
Čl. 95	Soudce je při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu; je oprávněn posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem nebo s takovou mezinárodní smlouvou. Dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu.

Zdroj: Sestavil autor.

podporovat interpretaci, že jde o odlišné kategorie smluv a že mezinárodní smlouvy podle ústavního čl. 10a nejsou jen podmnožinou obecnějších „prezidentských“ smluv podle čl. 49 Ústavy. Dualita zmínky o mezinárodních smlouvách v ústavních člancích 10 a 10a vedla proto před rokem 2004 k intenzivní akademické debatě, zda bude po vstupu ČR do

EU působení unijního (resp. předlisabonského komunitárního) práva v českém právním řádu založeno na ústavním čl. 10 nebo 10a.⁸ V praxi ale toto mlčení ústavního textu nezpůsobilo potíže a již ve svých prvních nálezech týkajících se evropské integrace ústavní soudci vyjádřili názor, že unijní právo v České republice působí přímo v důsledku přenosu pravomocí opírajících se o článek 10a Ústavy.

Změny ústavního textu zmiňující evropskou integraci jsou nicméně pouze nejviditelnějším důsledkem dopadu evropské integrace na ústavní režimy unijních zemí. Europeizace obsáhla rovněž změnu kontextu činnosti ostatních ústavních institucí uvnitř i vně státního území. Analýzy europeizačních procesů (Kassim – Buth 2020, Laffan 2008, Šlosarčík 2020c) např. opakovaně demonstrovaly, jak evropská integrace pozměnila mocenskou rovnováhu mezi ústavními aktéry členských zemí, od posílení vlivu exekutivy na úkor vnitrostátních parlamentů přes změny ve spolupráci ministerstev až po rozkmitání vnitrostátní soudní hierarchie. Evropská integrace rovněž poskytla prostor pro otestování některých ústavních institutů nespojených výlučně s evropskou integrací, jako je referendum, míra prezidentovy diskrece při ratifikaci mezinárodních smluv nebo režim ochrany lidských práv. Zároveň se na úrovni samotné EU ustavili aktéři s ústavními (či kvaziústavními) ambicemi (Christiansen – Reh 2009), výsledkem jejichž činnosti – a to bez ohledu na současnou oslabení debaty o konstitucionalizaci Evropské unie – může být paralelní existence podobných aktérů a právních institutů s unijním a vnitrostátním ústavním základem, např. v oblasti ochrany lidských práv,⁹ parlamentních voleb, ekonomického vládnutí nebo soudní kontroly ostatních složek veřejné moci. Někdy mohou novinky zformulované na unijní úrovni – např. „právo na to, být zapomenut“ (C-131/12 *Google v. Costeja*) nebo právo na výmaz policejních registrů (C-118/22 *Direktor na Glavna direkcija „Nacionalna policia“ pri MVR*) – postupně migrovat do ústavních pořádků členských států; nejdříve pomocí

8 První interpretaci (působení podle ústavního čl. 10) zastával např. Jiří Malenovský, zatímco ve prospěch druhého výkladu (působení podle ústavního čl. 10a) se vyjadřovali např. Zdeněk Kühn a Jan Kysela. Přehled relevantních akademických článků podává Bobek – Bříza – Hubková 2022: 119–124.

9 V lidskoprávní oblasti je komplexnost interakce mezi ústavním a unijním právním rámcem navíc navýšena působením Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod s vlastním soudním režimem a katalogem chráněných práv, který je podobný, ale v detailech odlišný od práv garantovaných v Listině základních práv Unie nebo od lidskoprávních katalogů v ústavách členských států EU.

transpozice unijního práva do europeizovaných vnitrostátních právních norem a později autonomním rozhodnutím členského státu dále expandovat rovněž do situací bez unijního prvku. Jindy je od unijního státu v důsledku členství v EU vyžadováno, aby rozšířil aplikaci ústavních pravidel, původně zamýšlených pouze pro své občany (např. zákaz extradice do neunijních zemí), na všechny osoby disponující unijním občanstvím (C-182/15 Petruhhin, C-247/17 Raugevicius).

Europeizace je obvykle zkoumána z perspektivy (proaktivního) transformačního vlivu evropské integrace na členské země. Pro pochopení evropské integrace je ale neméně důležitá analýza procesů a aktérů, kteří vliv Evropské unie na ústavní režim členského státu omezují. Ústavní režim totiž může na europeizaci zareagovat rovněž způsobem připomínajícím slova z Lampedusova románu Gepard, podle nichž „aby všechno zůstalo, jak je, musí se všechno změnit“, kdy se sice europeizací změní fungování státu a jeho ústavního režimu, ale ústavní aktéři a instituce se zároveň na nový unijní kontext adaptují způsobem, že základní funkce, znaky a instituce členského státu zůstávají zachovány.

Za zmínku stojí zejména pětice prvků kompenzujících vliv europeizačního tlaku na ústavní režim: 1. klauzule o státní suverenitě v ústavních textech, 2. super-rigidní složky ústavních pořádků členských zemí, 3. *ad hoc* ústavní klauzule vymezující se vůči konkrétnímu aspektu evropské integrace, 4. omezení unijního vlivu na základě argumentace o překročení unijních pravomocí nebo kvůli ochraně zásadních ústavních zájmů členského státu, 5. klauzule o respektování ústavní identity členských států v unijních zřizovacích smlouvách.

Suverenita či svrchovanost zůstala až do současnosti klíčovým termínem při uvažování o státu (Zürn – Deitelhoff 2017: 211) coby entitě schopné autonomně se chovat jako subjekt mezinárodního společenství a uzavírat vlastním jménem dohody s jiným mezinárodními aktéry (Čepelka – Šturma 2018: 35). Princip suverénní rovnosti států je uveden mezi klíčovými pravidly fungování OSN¹⁰ a pronikl i mezi principy mezinárodního práva zformulované Valným shromážděním OSN v roce 1970.¹¹ Koncept suverenity státu ve 21. století je zároveň předmětem soustavné debaty a snahy o redefinici (Belling 2018), nejčastěji s cílem zohlednit dopady

¹⁰ Charta OSN, čl. 2 odst. 1.

¹¹ Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations.